

Mireille de Heer
Petra van Egmond
Irma Jorritsma

Het Park van de Toekomst

Groen in en om de stad heeft toekomst. Groen draagt bij aan een fijne leefomgeving, biedt recreatiemogelijkheden en is goed voor de gezondheid. Maar groen is ook duur, vooral in de stad. Hoe kijken sociologen, ecologen, economen, landschapsarchitecten en projectontwikkelaars aan tegen groen in de toekomst? We vroegen het hen en geïnspireerd door hun ideeën schetsen we vier perspectieven op het park van de toekomst.

Dit jaar zijn in Groen vier artikelen van Gerrit van Oosterom verschenen over ontwikkelingen in het stedelijk groen sinds 1945. In deze bijdrage kijken we naar de toekomst en wel naar de toekomst van het park. Hoe ziet die er uit? Vanuit welke motieven gaan we straks openbaar groen vormgeven? Welke partijen zijn betrokken en wie financiert? We laten eerst zien welke maatschappelijke ontwikkelingen het park van de toekomst beïnvloeden. Met deze ontwikkelingen in het achterhoofd schetsen we vervolgens vier verschillende perspectieven op het park van de toekomst. Juist door verschillende perspectieven te presenteren, willen we de blik verbreden en zo inspiratie bieden aan gemeenten en de vele andere partijen die zich bezighouden met strategische planvorming voor groen in de stad.

In dit artikel bedoelen we met 'parken' de stadsparken. Daarnaast zijn de perspectieven ook toepasbaar op het openbaar groen in de stad, de overhoekjes en de braakliggende terreinen. Landschapsparken rond de stad blijven hier buiten beschouwing.

TRENDS IN DE MAATSCHAPPIJ

Versillende maatschappelijke trends hebben invloed op het park van de toekomst. Een hele belangrijke is diversificatie in de samenleving. De wensen van mensen worden steeds gevarieerder en veranderen ook steeds sneller. Daarnaast zijn mensen mede via moderne media steeds beter in staat om hun wensen kenbaar te maken en willen zij passieve of actieve invloed op de vormgeving van hun omgeving.

*Het Beleefbare park
(foto: Klaas Fopma).*

Planologisch zien we ook een duidelijke trend. De scheiding van wonen, werken en recreëren uit de jaren zestig van de vorige eeuw is definitief van de baan. Burgers vinden hun leefomgeving steeds belangrijker en gaan groen in hun directe omgeving steeds intensiever en gevarieerder gebruiken. En dat doen ze soms heel inventief. Zo komt op braakliggende terreinen bijvoorbeeld stadslandbouw van de grond. Een ontwikkeling van kijkgroen naar gebruiksgroen.

Een andere belangrijke maatschappelijke trend die ook voor parken op zal gaan, gaat over de financiering.

Groen zal in de toekomst niet alleen met publiek geld worden gefinancierd, maar ook vanuit de private sector. Die krijgt dus ook invloed op de vormgeving van het park.

De geschetste maatschappelijke trends zijn autonome ontwikkelingen die niet of nauwelijks te sturen zijn. Bij het nadenken over de toekomst zullen actoren hier rekening mee moeten houden, hetzij door mee te bewegen, hetzij door maatregelen te treffen die negatieve effecten van de trend tegengaan. De hierna geschetste toekomstperspectieven laten zien waar belangrijke keuzes zitten en waar op kan worden gestuurd.

VIER PERSPECTIEVEN OP HET PARK VAN DE TOEKOMST

De perspectieven voor het park van de toekomst zijn gebaseerd op de vier zogenoemde 'kijkrichtingen voor natuur' die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft ontwikkeld voor haar Natuurverkenning 2010 - 2040 (zie kader).

*Na de artikelenreeks
het 'Geluid van Groen'
die terugblikte op
750 nummers Groen,
kijken we nu naar de
toekomst.*

VIER KIJKRICHTINGEN VOOR NATUUR

Het Planbureau voor Leefomgeving heeft vier zogenaamde kijkrichtingen voor natuur ontwikkeld. De kijkrichtingen zijn gestoeld op de drijfveren van mensen om zich met groen, natuur en landschap bezig te houden en kunnen een antwoord geven op de uitdagingen waar het beleid voor staat. De kijkrichtingen zijn geen reële toekomstbeelden.

Vitale natuur

Drijfveer: de mens is verantwoordelijk voor het behoud en herstel van biodiversiteit.

Beleidsopgave: internationaal karakteristieke biodiversiteit behouden, herstellen en ontwikkelen.

Uitwerking: verschillende grote natuurgebieden zijn met elkaar verbonden en geven ruimte aan natuurlijke processen. Het gebruik is aangepast aan wat de natuur aan kan.

Beleefbare natuur

Drijfveer: natuur is voor de mens een bron voor ontspanning en gezondheid.

Beleidsopgave: natuur bereikbaar en beleefbaar maken voor mensen.

Uitwerking: natuur en landschap zijn aantrekkelijk en toegankelijk voor mensen ten behoeve van uiteenlopende vormen van recreatie.

Functionele natuur

Drijfveer: de mens is verantwoordelijk voor het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Beleidsopgave: natuurlijke hulpbronnen nu en in de toekomst duurzaam gebruiken.

Uitwerking: natuur en landschap zo inrichten dat de diensten van natuur zoals waterzuivering, voedselproductie en filtering van fijn stof duurzaam worden benut.

Inpasbare natuur

Drijfveer: natuur is mooi en belangrijk maar ondergeschikt aan uiteenlopende andere functies. Beleidsopgave: natuurregeling vormt geen belemmering voor ondernemen in het groen.

Uitwerking: het groen is een decor voor allerlei economische activiteiten.

Bron: Van Oostenbrugge et al, 2012. Natuurverkenning 2010-2040. Visies op de ontwikkeling van natuur en landschap. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.

Zie ook: www.natuurverkenning.nl

Het uitgangspunt hierbij is dat mensen vanuit verschillende drijfveren of motieven naar natuur kijken. 'Behoud van biodiversiteit' is zo'n drijfveer; 'natuur voor mensen' is een andere. Het palet van kijkrichtingen van het PBL omvat het hele spectrum van drijfveren, met natuur als doel aan de ene kant tot natuur als middel aan de andere kant. In dit artikel gebruiken we dit spectrum om vier perspectieven te schetsen op het park van de toekomst.

De concrete invulling van de perspectieven is in belangrijke mate gebaseerd op de ideeën van een tiental professionals uit verschillende vakdisciplines.

HET BELEEFBARE PARK

De drijfveer achter het Beleefbare Park is de gedachte dat stadsgroen er vooral is om van te genieten en een plek om elkaar te ontmoeten. Deze drijfveer is van oudsher hét motief om parken aan te leggen. Het park is een plek om te ontspannen en nieuwe energie op te doen te midden van het drukke stadsleven. Een sociale ontmoetingsplaats ook, waar verschillende groepen uit de samenleving elkaar op een ontspannen manier treffen. Het Beleefbare Park draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving en de sociale cohesie. Het is een essentieel onderdeel van de openbare ruimte, nodig voor het goed functioneren van de stedelijke samenleving.

In het Beleefbare Park zien we voor de hand liggende activiteiten zoals zonnen, barbecuën, sporten en het bezoeken van evenementen. Maar denk ook aan parken waar je letterlijk met twee handen mag aankomen in de vorm van het plukken van een bos bloemen, het plukken van fruit of het vangen van vissen.

Van groot belang voor het Beleefbare Park zijn de wensen van mensen. Omdat deze wensen dynamisch zijn, moet het park zo ontworpen zijn, dat hierop kan worden ingespeeld. Dit betekent een robuuste structuur, met een grote mate van flexibiliteit. Aansluiten bij mensenwensen kan ook betekenen dat een stad naast de grotere parken kiest voor veel kleine wijkparkjes waar omwonenden veel invloed op hebben.

HET NATUURPARK

De drijfveer achter het Natuurpark is het leveren van een bijdrage aan het behoud van biodiversiteit. Die bijdrage is te vergroten door verschillende

parken met relatief kleine oppervlakten met elkaar te verbinden tot een groen en blauw netwerk in de stad. Zo krijgen dieren en planten meer ruimte. Ook kunnen parken verbonden worden met groen net buiten de stad zoals heemtuinen, landgoederen en natuurgebieden.

Het Natuurpark wordt ecologisch beheerd, onder andere door inheemse soorten aan te planten, gefaseerd te maaien, dood hout te laten liggen en natuurvriendelijke oevers aan te leggen. Regelmatig worden maatregelen genomen die niet zomaar door alle parkbezoekers worden gewaardeerd, maar die wel goed zijn voor de biodiversiteit. Een voorbeeld is het laten staan van brandnetels als waardplant voor vlinders.

HET FUNCTIONELE PARK

De drijfveer achter het Functionele Park is duurzaam gebruik van de natuur. De natuur kan de mens diensten leveren, mits de mens het ecosysteem niet uitput. Deze principes loslaten op het

park van de toekomst leidt bijvoorbeeld tot parken waar stadsboeren voedsel produceren en verkopen aan de buurtbewoners, al dan niet met hulp van bijvoorbeeld (ex)drugsgebruikers en (ex)daklozen. Ook gezamenlijke moestuinen van buurtbewoners horen helemaal thuis in dit type park. Het Functionele Park kan bovendien bijdragen aan een beter leefklimaat in de stad. Bomen filteren fijn stof en zorgen voor hittedemping.

Het park zorgt ook voor opvang van teveel aan water in tijden van hevige neerslag en wordt daar zelfs specifiek op ingericht.

Bewustwording van het belang van natuur voor de mens is een functie van een wat andere orde, maar wel een die past bij het Functionele Park. De gedachte is dat de stedeling door het contact met het Functionele Park zich bewuster wordt van het belang van natuur en van zijn eigen ecologische voetafdruk. Dit kan bijdragen aan een gedragsverandering richting meer duurzame consumptie.

Het Natuurpark: Park Zorgvliet (foto: Maurits Burgers).

HET VERDIENPARK

De drijfveer achter het Verdienpark is geld verdienen met groen. In het Verdienpark hebben ondernemers uit heel verschillende sectoren ruim baan, niet gehinderd door teveel wet- en regelgeving. Denk aan horeca, recreatie, cultuur, sport en gezondheidszorg. Naast ondernemen zijn er ook mogelijkheden om te wonen of te werken in het Verdienpark. In grotere parken staan kantoorpanden of woningen. Het effect van het Verdienpark reikt voorbij de fysieke grenzen van het park tot in de omringende wijken. Woningen in de omgeving zijn meer waard, goed voor de eigenaren en via de WOZ-waarde goed voor de gemeente. Voor bedrijven biedt het park een aantrekkelijke omgeving om zich te vestigen. Het Verdienpark vraagt wel een tegenprestatie: iedereen die verdient dan wel profiteert van de groene omgeving, is medeverantwoordelijk voor (de financiering van) het beheer en onderhoud ervan.

WIE REALISEREN HET PARK VAN DE TOEKOMST?

De actoren van het park van de toekomst vormen een gemêleerd gezelschap van overheden, bedrij-

ven en al dan niet verenigde burgers. Zij worden ondersteund door professionals uit heel verschillende disciplines, van architecten tot sociologen en van pedagogen tot ruimtelijk planvormers. Afhankelijk van het perspectief zijn het andere partijen die het voortouw nemen of die actief zijn. Zo zal voor het Natuurpark een groter beroep gedaan worden op de stadsecoloog en is de rol van de overheid relatief groot. Bij het Verdienpark zijn het vooral lokale ondernemers en treedt de overheid veelal stimulerend en faciliterend op.

Ruimte lijkt er te zijn voor nieuwe organisatievormen die het midden houden tussen publiek en privaat. Je zou kunnen zeggen dat het organisaties zijn voor en door de samenleving. Een voorbeeld van zo'n samenwerkingsvorm is de 'Park Trust', afkomstig uit Groot-Brittannië. Bij de ontwikkeling van een gebied wordt een trust of fonds opgericht dat het openbaar groen in eigendom en beheer krijgt. Om het beheer langdurig te kunnen financieren, krijgt het fonds bij oprichting een som geld mee. Dit geld wordt belegd en het beheer wordt gefi-

Het Functionele park: moestuin Maarschalkerweerd (foto: Dorine Ruter).

nancierd uit de beleggingsinkomsten. Hiermee is het beheer van het park ook in de toekomst gegarandeerd. Een tweede samenwerkingsvorm is gebaseerd op het model van het 'Business Improvement District'. Hier geeft de overheid, onder wettelijk vastgelegde randvoorwaarden, verregaande bevoegdheden aan bedrijven en burgers. Omdat verschillende partijen ook baten kunnen krijgen uit het park, zullen zij ook verantwoordelijk zijn voor de financiering ervan.

KRUISBESTUIVING IN HET PARK VAN DE TOEKOMST

De vier gepresenteerde perspectieven beschrijven ideaaltypische toekomstbeelden en zijn zeker niet bedoeld als blauwdrukken voor de toekomst. Ze zijn bedoeld om de discussie over het park van de toekomst te stimuleren, door het hele spectrum beeldend te schetsen en drijfveren te benoemen.

Er zullen veel verschillende parken van de toekomst zijn en vrijwel elk park zal een combinatie zijn van meerdere perspectieven. Dat kan ook goed, want veel elementen in een park kunnen meerdere doelen dienen. Zo passen bepaalde vormen van horeca in het Beleefbare Park én in het Verdienpark en past een vlinderweide zowel in het Natuurpark als het Beleefbare Park. Het is de verwachting dat

in de nabije toekomst veel ruimte bestaat voor de combinatie van het Beleefbare Park met het Verdienpark, al dan niet gecombineerd met elementen uit het Natuurpark of het Functionele Park. De ontwikkeling van het park van de toekomst vraagt om een integrale visie die recht doet aan dit veelzijdige karakter. De uitdaging is om te komen tot slimme en aantrekkelijke combinaties van perspectieven, waarbij de achterliggende drijfveren helder blijven.

Bron: M. de Heer; 2010. Interviewserie 'Het Park van de Toekomst'. Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011. Werkdocument 208. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & milieu, Wageningen UR, Wageningen.

Het Verdienpark: restaurant De Kas in Amsterdam (foto: Dorine Ruter).

Mireille de Heer, De Heer & Co., communicatiebureau voor natuur & leefomgeving, Utrecht. Verbinden van natuur en mensen is een van de werkelden van het bureau. Mireille de Heer werkte als communicatieadviseur mee aan de Natuurverkenning 2010 – 2040 en maakte de interviewserie Het Park van de Toekomst; Petra van Egmond, Planbureau voor Leefomgeving en projectleiders van Natuurverkenning 2010-2040; Irma Jorritsma, vanuit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Wageningen UR betrokken bij Natuurverkenning 2010-2040.